

Verksamhetsberättelse för "Forskarbyn Ölsdalen"

2008-2009

Bakgrund

Samarbetsdynamik AB drev 1987 - 2006 ett medlemsfinansierat forskningsinstitut kring arbetsvetenskapliga frågor – kallat "Kunskapsabonnemanget Organisationens mänskliga sida". Varje sommar genomförde man en öppen konferens. De senaste åren i Degerfors. Dessutom genomförde man inom ramen för Kunskapsabonnemanget över 200 abonnentseminarier och gav ut 125 rapporter kring frågeställningar som just då var aktuella inom arbetslivsområdet.

Mötena och rapporterna upplevdes viktiga för deltagare och abonnenter eftersom de stödde dem att föra fram insikter, erfarenheter och kunskaper som var obeaktade i deras omvärld och ofta även inom det vetenskapliga fältet som var aktuellt. I mötena deltog personer från olika erfarenhetsområden vilket av deltagarna uppfattades värdefullt för att fördjupa samtalen kring de frågeställningar de brottades med. De tjugo år abonnemanget pågick medförde ett omfattande erfarenhetsmaterial när det gällde att komma till rätta med denna typ av "tystandeproblematik".

En viktig grundsats för arbetet var att vitala demokratiska processer och utforskande samtal i samhället som helhet är en förutsättning för en god kunskapsproduktion inom det samhällsvetenskapliga fältet. Grundtankarna bakom abonnemanget och principerna för aktiviteternas genomförande presenterades i Abonnemangsrapport rapport 121 "Välgrundade samtal och väl underbyggda resonemang i en globaliserad värld".

En erfarenhet från abonnemanget var att mötena visserligen gav stöd åt de tystade deltagarnas obeaktade kunskaper och erfarenheter. De blev emellertid vanligen alltför splittrade och otillräckliga för att föra frågorna framåt. Därför upphörde abonnemangsaktiviteten i dess dåvarande form. Tanken övergavs emellertid varken av Samarbetsdynamik eller av många abonnenter.

Vid den sedvanliga abonnemangskonferensen 2007 väcktes därför idén att ersätta de månatliga abonnentmötena med en serie mer koncentrerade "work-shops" kring olika teman. Erfarenheterna från samtalen skulle därefter avrapporteras vid en årlig öppen konferens. Dessa work-shops fick arbetsnamnet "Forskarbyn" eftersom de geografiskt skulle genomföras i byn Ölsdalen i anslutning till Samarbetsdynamiks kontor.

Konferensen Samarbetsdynamik Open 2008 genomfördes den 12 – 15 augusti i Degerfors. Benämningen ”Open” står för att konferensen vände sig till personer även utanför abonnentkretsen. Totalt fyrtiofem personer deltog. Varje dag presenterades och diskuterades två olika teman, som under året som gått diskuterats i forskarbyn.

Eftersom det tidigare arbetet med abonnemanget klargjort att även relativt självklara erfarenheter hade synnerligen svårt att, trots goda argument och övertygande empiri, få gehör i olika organisatoriska sammanhang blev just denna konferens genomgående tema ”diskursens makt”.

I vår analys av vad som sagts under konferensen kom vi fram till att det sannolikt var själva ”konstruktionen” – det som av den amerikanske forskaren George Lakoff kallas ”framing” – av de etablerade resonemangen inom respektive område som omöjliggjorde att respektive persons erfarenheter uppmärksammades. Eftersom konstruktionen av ett samtal är betydligt svårare att konfrontera än dess innehåll stod vi som deltog i arbetet inför en mer djupgående och svårare problematik än vi föreställt oss.

Programmet, vilka personer som inledde respektive pass, minnesanteckningar från de olika diskussionerna liksom de texter som presenterades inför konferensen kan nås genom

<http://www.samarbetsdynamik.se/SDOpen/so08.html>

Föreningens bildande

Det visade sig synnerligen svårt för de aktuella personerna att integrera sina viktiga erfarenheter och frågeställningar i den samtalsform som var förhärskande inom de olika fält där de var verksamma. Inte ens referenser till den konventionella vetenskapliga världen inom deras område föreföll vara möjliga att använda för att få stöd i argumentationen. En djupare analys visade att i just de frågor som behandlades på konferensen var den etablerade vetenskapliga metodologin inadekvat. Det är bristen på stöd för sin kunskap och erfarenhet som gjort att just de har ett behov av abonnentkretsen.

Eftersom abonnemanget upphört bildades den 15 augusti den ideella föreningen Forskarbyn Ölsdalen. Denna skall vara ett forum för personer som önskar samtalspartner för att formulera det som de menar behöver föras fram. Föreningen fick namnet ”forskarby” eftersom brytandet av diskursens makt har nära samband med

grunderna för vetenskapligt arbete. Formalia, stadgar, budget, protokoll etc. för Föreningen Forskarbyn Ölsdalen finns tillgängliga på

<http://www.forskarbyn.se>

Föreningens syfte

Föreningens syfte är att göra det möjligt för personer och grupper med angelägna kunskaper och erfarenheter att formulera dessa. Det skulle då vara möjligt att i den aktuella frågan bryta den diskurs som blivit mainstream. Detta stödjer en vital kunskapsproduktion och gör att samhället inte i onödan fördelar sina resurser på aktiviteter och insatser som förfelar sitt mål. Föreningens medlemmar fungerar som stöd i samtalen. Genom bidrag och medlemsavgifter blir medlemmarna också ekonomiska sponsorer för en förbättrad kunskapsproduktion.

En viktig praktisk uppgift för Föreningen är att förbereda och utveckla resonemang som avviker från mainstream och som belyser fenomen och kunskapsfält som inte tidigare tillräckligt väl har analyserats och diskuterats. I detta arbete vinner man också kunskaper om vad som bidrar till en blockering av kunskapsproduktionen och vilka utforskande aktiviteter, presentationer och andra åtgärder som kan bryta diskursens makt.

Ett led i detta arbete är att varje år hålla konferensen "Open" i Degerfors för sina medlemmar men också för alla andra intresserade. Verksamheten under året inriktas därför på att tillsammans med enskilda medlemmar förbereda presentationer och diskussioner på konferensen så att dess deltagare ges möjlighet att förstå, medverka till och gemensamt belysa grunderna för diskursens makt och principerna för hur den skulle kunna brytas.

Etablerandet av forskarbyn

En viktig förutsättning för Föreningens verksamhet ansågs vara möjligheten att träffas och att ägna längre samlad tid åt skrivande och reflektion tillsammans med andra medlemmar. Vid föreningens bildande fanns det planer på en fysisk etablering på fastigheten "Kockas" som skulle kunna vara ett centrumhus med tillhörande skrivarstugor.

En sådan byggnation med upprustning av Kockas projekterades, huset kontrakterades preliminärt av Samarbetsdynamik AB av ägaren Elisabet Olsson för att vara tillgängligt för ändamålet och byggnadstillstånd beviljades. Föreningen sökte därefter kontakt med ett flertal tänkbara finansiärer för den typ av samhällsinsats som

föreningen bidrog med. Kontakt togs med allt från rena forskningsstiftelser till lokala institutioner för företagsstöd. Det visade sig emellertid att den verksamhet som föreningen bedrev inte passade in i någon av de kontaktade institutionernas verksamhetsinriktning.

Föreningen sökte då i samarbete med bland annat Degerfors Kommun och företaget Samarbetsdynamik AB bidrag från Leader Mellansjölandet eftersom projektet "Kockas" både till innehåll och form väl stämde överens med Leaders ambitioner och målsättning. Tyvärr visade det sig att man i Leader Mellansjölandet just då var så nyetablerad att man tvingades lägga ner mycket tid för interna diskussioner för att finna former och inriktning för sin verksamhet. Man hade därför inte möjlighet att ge annat förhandsbesked än att man vid tillfället för ansökan inte kunde bevilja medel till den föranalys som var nödvändig för att klargöra projektets bärkraft och framtida kostnader.

Huset, så som det var kontrakterat, genererade löpande kostnader för Samarbetsdynamik AB. Dessa hade under väntetiden stigit till mer än 41 000:- . Då möjligheterna till finansiering allt mer framstod som begränsade och kostnaderna då skulle stiga ytterligare tvingades Samarbetsdynamik AB att dra sig ur samarbetet. Samarbetsdynamik har emellertid accepterat att ensidigt bära dessa kostnader för att dessa inte skall belasta föreningen.

I brist på en fysisk forskarby har möten och skrivaraktiviteter tills vidare genomförts i Samarbetsdynamiks egna lokaler i Ölsdalen och/eller i av Samarbetsdynamik hyrda lokaler i Degerfors och Karlskoga.

Föreningens ekonomi för 2008-2009 framgår av en särskild redogörelse.

Dilemman som behandlats 2008/2009

Den frustration som berörda personer känner när de inte får gehör för kunskaper och erfarenheter av vikt för samhället kan beskrivas som dilemman. Man ser att något annat behöver göras eller diskuteras än vad som förs fram i det offentliga samtalet och stöds av officiella institutioner. Varje dilemma kan sägas vara grundat i en kunskapsfråga. Frågeställningarna kan beskrivas enligt följande:

1. Ledning och ledarskap

Ett ständigt återkommande tema är frågan om *ledning och ledarskap*. Inom detta område finns för närvarande en stor mängd modeller och teorier som blir allt mer motstridiga och förvirrande. Varje år presenteras nya böcker och nya forskningsresultat som säger sig ha svaret på frågorna. Detta har varit tillståndet på området under närmare ett halvsekel. 1977 skrev exempelvis Leif Borgert boken "Ledarskap – begriper vi oss på det?" i frustration över detta sakernas tillstånd.

Denna förvirrande mångfald är särskilt komplicerad för dem som av olika anledningar är satta att utbilda i ledning och ledarskap – eller skall skriva handböcker i ämnet – och där det krävs att deras insats skall grundas i vetenskap och beprövad erfarenhet. Den fråga som nästan blir fysiskt påtaglig för dessa personer är hur man skall förhålla sig till kraven på att ansluta sig till de *särskilda* modeller och koncept som vanligen förs fram av olika huvudmän och intressenter. Ett sådant exempel är de resonemang som ofta förs om en gemensam värdegrund.

2. Koncept

Arbetslivet vimlar av koncept som har stort kommersiellt och prestigemässigt värde. Frestelsen är stor att man som ledning, chef och/eller stödfunktion i verksamheten satsar på att införa en förändring i verksamheten med hjälp av ett eller annat bokstavskoncept man stött på eller som andra använt sig av.

Problemet är att sådana koncept vanligen inte kan motiveras på annat sätt än att andra genomfört dem och lyckats. Genom att förändringar motiveras på detta sätt genereras ofta ett motstånd som försvårar förändringen. Detta är både onödigt och destruktivt. Koncept blockerar dessutom genom sin stereotypa utformning andra välgrundade samtal och förändringsinsatser i verksamheten då de tvingar in dessa i en på förhand bestämd form och logik.

De personer som har god erfarenhet av hur verksamheten fungerar blir också ofta frustrerade av införandet av koncept. I den schematiska form som tillämpas gör det svårt för dem att få gehör för sin sakkunskap. De tvingas dessutom ofta se hur resultatet av tidigare utvecklingsinsatser blir tillintetgjorda.

Införandet hindrar således att redan existerande kunskap och erfarenhet kan lyftas upp och användas konstruktivt i det fortsatta förändringsarbetet. Frågan för personer som drabbas av detta är hur man kan komma till tals och etablera en konstruktiv medverkan och ett partnerskap mellan det gamla och det nya.

3. Socialt robust kunskap

Många så kallade "förändringsprogram" bygger på att människor skall förmås att agera på ett för dem själva ändamålsenligt sätt – exempelvis äta rätt, motionera, hantera alkohol, sluta röka, motverka mobbing och diskriminering etc. Vid en närmare granskning visar det sig ofta att dessa program har en mycket bristfällig kunskapsunderbyggnad.

Detta beror inte så mycket på att själva resonemangen och sakinformationen skulle vara olämplig och felaktig. Problemet är att programmen vänder sig till en så stor krets av människor. Möjligheterna att få effekt av de standardiserade insatserna saknas eftersom man inte tillräckligt väl kan beakta den faktiska variationen inom den grupp man vänder sig till och inte heller i programmet kan hantera komplexiteten i de förhållanden som skall åtgärdas.

Vi möter här ett grundläggande forskningsproblem som består av att det grundmaterial som kan tas fram genom konventionella vetenskapliga metoder inte är tillräckligt socialt robust. Det är med andra ord ogiltigt utanför den begränsade ram och de förutsättningar inom vilka de tagits fram.

Det har visat sig svårt att få gehör för andra former av forskningsansatser eftersom man då skulle tvingas erkänna att det finns behov av en helt ny forskningspraxis inom det område som är aktuellt. Sådana resonemang misskrediterar många aktuella program och konfronterar därmed upparbetade föreställningar inom både forskning, politik och allmänhet

4. Kunskapsdilemman

Ett skäl att försöka erövra en högre akademisk examen är för några personer möjligheten att genom sina studier fördjupa och fullfölja sitt kunskapsintresse. De vill i linje med detta intresse använda studierna till att också utforska något, bevisa något, få gehör för något eller visa på något. Studierna är emellertid vanligen utformade för att man skall inordnas i och tränas upp i det vetenskapliga tankekollektivet. Man förväntas lära sig de tankestrukturer och den metodologi som det vetenskapliga kollektivet på det aktuella området redan etablerat och fastställt – vare sig dessa har förmåga att på ett relevant sätt belysa kunskapsintresset eller inte.

Samtalen med dessa personer har således visat att det finns en stor mängd fenomen inom arbetsliv och samhälle som inte är möjliga att tillfredsställande angripa ”vetenskapligt”, om man håller sig till den konventionella vetenskapliga metodiken. Bristen på välgrundade samtal om dessa fenomen genererar frustration – alldeles särskilt om personen finner de frågor och fenomen man vill behandla angelägna och viktiga.

Vederbörandes önskan är då vanligen inte att komma till tals om och konfrontera vetenskaplig praxis. Däremot är det angeläget, för att upprätthålla sin egen självkänsla, att klarlägga gränserna för den konventionella vetenskapens möjligheter att belysa de fenomen man är intresserad av. Helst skulle man också vilja kunna se vilka alternativa möjligheter som finns. Det faktum att man brottas med sådana frågor och tar sig tid att försöka belysa dem är värdefullt för kunskapsproduktionen inom området och kan stimulera till stort nytänkande.

5 Kvalitetssäkring av tjänster

För att nya tjänster skall kunna accepteras på marknaden och godkännas av myndigheterna som en grund för olika typer av ersättning krävs att de metoder tjänsten bygger på kan visas vara grundade i vetenskap och beprövad erfarenhet. Denna typ av vetenskaplighet är ofta av rutinmässig karaktär. Man söker efter inom forskningen väletablerade principer för att påvisa tjänstens ”nytta”.

Den vanligaste utformningen av sådana principer är att göra utvärderingar som fastställer om det finns en stabil koppling mellan insats och utfall. Om man gör A så skall B inträffa.

Huvuddelen av de tjänster som erbjuds i samhället är emellertid numera av en sådan karaktär att en sådan enkel koppling mellan orsak och verkan inte kan fastställas. Sådana tjänster kan därför sällan bli godkända även om de är av stort värde både för den enskilda personen och för samhället. Samtidigt kan de ytliga kriterier

som används medföra att tjänster av dålig kvalitet och med begränsad effekt prioriteras istället för sådana som är mer relevanta.

För personer som yrkesmässigt erbjuder tjänster som inte passar in i de etablerade kriterierna är detta en källa till stor frustration. Beslutsfattarnas misstänksamhet mot värdet av vad de erbjuder inte bara kränker deras stolthet och självkänsla utan hindrar dem också dem i deras försörjning. I de fall tjänsterna skulle kunna vara av stort värde för samhället begränsas också allas våra möjligheter till välfärd. Frågan är således hur man kan komma till tals i denna typ av ärenden.

6 IT-system som en ny och dåligt utforskad arbetsmiljöfaktor

Många IT-system är i dag tekniskt föråldrade om man enbart ser till den potential som faktiskt finns att förbättra administration och samverkan. Det finns sedan länge tekniska möjligheter att skapa IT-system som kan utformas av brukarna själva och som därför löpande kan anpassa sig till verksamhetens, medarbetarnas och ledningarnas behov.

Sådana förändringar efterfrågas emellertid inte eftersom inarbetade administrativa system av vertikal karaktär vanligen ligger till grund för systemkonstruktionen. De nya tekniska möjligheterna borde istället driva fram en förändring av IT-strategin. Detta möter motstånd då IT-strategin griper in i verksamhetens alla områden. Det arbetssätt som skulle krävas för att skapa systemen strider dessutom ofta mot den existerande IT-avdelningens inarbetade praxis och kommersiella intressen. Detta skapar stor frustration hos de insiktsfulla tekniker som ser stora nya möjligheter med den nya tekniken.

En aspekt som sällan nämns i dessa diskussioner är att IT-system som är dåligt anpassade till verksamhetens krav innebär en stor ohälsorisk.

7. Psykosociala verksamhetsproblem

Arbetsmiljödiskussionen har nästan dött ut. Ett viktigt skäl till detta är att de förhållanden som gällde i arbetslivet då arbetsmiljöbegreppet introducerades inte längre är för handen. De analyser som görs är därför ofta både föråldrade och irrelevanta. Genom bristen på relevant information kan man få intrycket att arbetsskador på grund av arbetets ledning och organisation inte längre behöver beaktas. Inget kan vara mer felaktigt.

Många arbetssituationer i dagens arbetsliv förutsätter stor frihet under ansvar. Arbetet som sådant tvingar fram autonomi och självständighet. Sådana arbeten brukar betecknas som "aktiva jobb". Sådana arbeten har länge – sett ur industrisamhällets perspektiv – uppfattats som eftersträvansvärda och en källa till arbetstillfredsställelse och en god psykosocial arbetsmiljö. Aktuell forskning och enskilda personers erfarenheter från arbetslivet visar emellertid att sådana jobb inte längre bidrar till hälsa.

Ett viktigt skäl till att det är tveksamt om sådana jobb leder till hälsa är att de främst förekommer på arbetsplatser där ledning och styrning ofta utövas genom visioner och värdegrunder. Denna typ av ledningsinsatser tycks ha två olika riktningar. Den ena går mot att öka friheten i arbetet medan den andra går mot att kraftfullare och mer osynligt reglera grunderna för våra bedömningar och handlingar. En olämplig styrning och destruktiva samarbetsformer kan då leda till psykosociala verksamhetsproblem som i sin förlängning leder till ohälsa.

Då denna typ av processer inte går att beskriva inom ramen för den begreppsapparatur som utvecklats utifrån industrisamhällets förhållanden är sådana destruktiva effekter ofta obeaktade, osynliga och kan inte konfronteras. Både de som drabbas och de som av olika skäl vill påverka situationen och ingripa drabbas av frustration.

8. Utbildning som normsättare eller ansvarsstärkare

Transportstyrelsen som har hand om trafiksäkerhetsarbetet konstaterar när det gäller "den mänskliga faktorn" att de ser sin uppgift som att

... ta fram regler och se till att dom följs

Ett viktigt medel för att sprida kunskap om regler och garantera deras åttlydande är olika utbildningsinsatser. Den fråga som står på spel, och som eleven skall kunna hantera, är om man i en aktuell kritisk situation skall förlita sig på regelsystemet och slaviskt följa detta eller om man skall använda det egna omdömet. De flesta av oss anser nog att man bör bryta mot en regel om det i den aktuella situationen är uppenbart att det sunda omdömet säger något annat. Detta är relativt ny åsikt. Ett viktigt skäl till denna åsiktsförskjutning är att situationerna man kan hamna i är mer varierande och komplexa än tidigare och att därför kraven på det enskilda omdömet är högre än förut.

De två inriktningarna, regelföljande eller omdöme, står alltid i konflikt med varandra. Åtgärder för att åstadkomma ett "bra" regelföljande medför allt mer detaljerade regler för varje situation. Detta motverkar framväxten av ansvarstagande och omdömesgillhet. Samtidigt är det förstås så att fullständig frihet kan innebära kaos

och godtycklighet. Denna motsättning är av en grundläggande och existentiell karaktär och kan bara lösas av personen själv i den aktuella situationen.

Den fråga som växt fram i samtalen är inte *hur* denna avvägning skall åstadkommas utan vilket fokus man i en utbildar- eller handledarsituation skall ha på frågan. Skall utbildning och examination premiera lydnad och regelföljande och därmed riskera att erbjuda en ytlig och abstrakt ”papegojkunskap” om de situationer som behöver behärskas eller skall utbildning erbjuda möjligheter för eleven att delta i situationer i vilka omdömet och ansvaret utvecklas och stärks? Skall examinationen utgå från utantillkunskap och kontroll av reflexmässigt intränade rörelser eller från provsituationer där man har möjlighet att observera och pröva elevens omdöme?

Vi tror att de flesta svarar att det är den senare inriktningen som skall gälla. Den handledare och utbildare som accepterar detta svar och uppfyller kraven på en sådan inriktning kommer emellertid i konflikt med myndigheter och andra som liksom transportstyrelsen ser som sin uppgift att ta fram regler och till varje pris se till att de följs. Dessa förespråkar istället att utbildningen skall fokusera på att lära eleven att förstå och tillämpa det aktuella normsystemet och att utbildningen utvärderas med avseende på hur väl man lyckats med detta. Problemet med denna är att en sådan utbildningsform motverkar framväxten av omdöme och självständigt ansvarstagande.

Föreningsmöten, styrelsemöten och planeringsmöten under året

Bildandemöte. Föreningen bildades den 15 augusti. Protokoll från bildandemötet återfinns på hemsidan www.forskarbyn.se.

Ett extra årsmöte hölls den 14 september. Protokollet återfinns på hemsidan. Årsmötet genomfördes via ett forum på internet. Elva av föreningens då 15 medlemmar besökte forumet och deltog i mötet. Vid årsmötet stadfästes föreningens stadgar. Dessa återfinns också på hemsidan. Dessutom valdes en styrelse i enlighet med dessa stadgar:

Ordförande: Monica Hane

Ledamöter: Lisbeth Rydén, Bengt-Åke Wennberg (kassör), Gunilla Hallerstedt, Dan Gullmander. Ersättare: Britta Edfast, Karin Eklund.

Revisor: Krister Janzon. Ersättare: Rolf Andersson, Göran Ronsten

Dessutom fastställdes en budget och verksamhetsplan. Dessa har löpande under året reviderats och utvecklats och har i sin senaste version hela tiden funnits tillgängliga på hemsidan.

Styrelsemöten. Styrelsen har genomfört 3 styrelsemöten. W41 2008; W04 2009; den 17 april 2009. Protokollen finns på hemsidan.

Årets konferens Samarbetsdynamik Open 2009 kommer att genomföras den 18-21 augusti i Degerfors. Denna har planerats dels inom ramen för olika styrelsemöten men i sina detaljer också vid en rad olika mindre work-shops och möten med föreningsmedlemmar.

På de 13 veckorna från 15 september till 15 december besökte olika föreningsmedlemmar Forskarbyn hela 16 heldagar. Ibland en och en – ibland i grupper om 3-4 personer. Vid ytterligare några tillfällen har vi träffats ”hemma hos dom”.

Under våren 2009 har Forskarbyn haft besök av föreningsmedlemmar 12 heldagar.

En första inbjudan till årets konferens skickades ut som ”julbrev”. Där återfanns det då preliminära programmet. En inbjudan med det definitiva programmet skickades till de 27 medlemmarna via e-post den 21 april 2009. Därefter har inbjudan skickats till ytterligare ett 80-tal personer som styrelsen bedömt skulle kunna vara intresserade av föreningens aktiviteter.

Av dessa 100-talet inbjudna har ett 40-tal till dags dato anmält sig. Programmet – liksom fördjupande texter med anknytning till respektive tema – återfinns också på hemsidan.

Det kommande årsmötet. Då kommer erfarenheterna av föreningens första verksamhetsår att diskuteras och bilda grund för en diskussion av föreningens inriktning och aktiviteter under året 2009/2010.

Ölsdalen den 4 augusti 2009

Monica Hane – ordförande

Bengt-Åke Wennberg - kassör

verkställande utskott i styrelsen för Föreningen Forskarbyn Ölsdalen